

В статтє анализируется процесс формирования новой модели международных отношений и роль в нем Украины. Определены приоритеты выбора форм и методов решения политических конфликтов на современном этапе.

The article provides the analyses of the formation process of the new model of international relations and of the role of Ukraine in it. The priorities of the selection of forms and methods to solve the political conflicts are also determined.

Стаття надійшла до редколегії 24.12.2014

УДК 323.1

Вітман К. М., НУ «ОЮА»

ТЕНДЕНЦІЇ ЕТНОПОЛІТИЧНОЇ ДЕЗІНТЕГРАЦІЇ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ПРОСТОРИ

У статті досліджено основні тенденції етнополітичної дезінтеграції на європейському просторі (евроскептицизм, сепаратистські рухи, референдуми щодо здобуття незалежності Шотландії та Каталонії). Автор доходить висновку, що в Європейському Союзі наразі спостерігається тимчасовий баланс інтеграційних та дезінтеграційних тенденцій. Виклики, що стоять перед ЄС (подолання суперечностей, напрацювання єдиної міграційної, зовнішньої, економічної політики), гальмують процес поглиблення інтеграції і створюють сприятливе середовище для поширення дезінтеграційних тенденцій.

Етнополітичні процеси всередині Європейського Союзу, на відміну від перехідних держав, до яких належать країни пострадянського простору, не так часто стають об'єктом нашого етнополітичного дослідження з огляду на їх прогнозованість, регламентованість, незначну інтенсивність та фактичну відсутність політико-правових наслідків у межах етнополітично стабільної політичної системи. Іншими словами, вони не мають дестабілізаційного характеру, оскільки нормативно-правова база Євросоюзу пропонує достатню кількість каналів інституціоналізації потреб етноспільнот, що проживають на теренах ЄС.

Однак події 2014 року засвідчили, що в межах ЄС достатньо етнополітично нестабільних точок (регіонів), які своїми вимогами створюють нові етнополітичні виклики для регіональної європейської етнополітичної безпеки, провокуючи дезінтеграційні тенденції. У цьому

контексті слід згадати теорію українського політолога О. Картунова, який визначає нескінченну зміну процесів інтеграції та дезінтеграції однією із закономірностей етнополітичного розвитку людства. Дослідник стверджує, що дезінтеграційні процеси, особливо на між-державному, міжнародному рівні, є свідченням входження в процес або перебування народу (народів) на етапі національно-державного будівництва, а також засобом створення або збереження власної держави [1]. На нашу думку, етнополітична дезінтеграція стає неминучим наслідком, продовженням етнополітичної інтеграції. Його інтенсивність, а також віддаленість у часі залежить від того, якими методами здійснювалася інтеграція – добровільними (внаслідок згоди, домовленостей держав) чи примусовими (внаслідок воєн, незаконного захоплення територій).

Чим масштабнішою і глибшою була етнополітична інтеграція, тим більш дестабілізаційною буде дезінтеграція цих державних або над-державних утворень. Однак євроінтеграція майже не стосувалася етнополітичного виміру: вона здійснювалася за економічними критеріями, країни-члени ЄС не зазнавали і не зазнають етнополітичного тиску, асиміляція в Євросоюзі не практикується; етноспільноти, в тому числі міноритарні, перебувають під захистом міжнародного та національного права. Проекти консолідації Євросоюзу саме як етнополітичного наддержавного утворення були слабкими, непереконливими, тому не спрацювали. Поняттю «європейська нація» не вдалося набути якісно нового змісту, воно залишилося парасольковим, вторинним в ієрархії ідентичностей після національності.

Виходячи з аналізу етнополітичних процесів на терені об'єднаної Європи, можемо зробити висновок, що термін «європейська нація» поступово став синонімом будь-якої нації, що проживає на цій території. Незалежно від того, входить вона до складу ЄС чи ні. Наприклад, останні опитування в Україні засвідчили, що 40 % українців вважають себе європейцями [2]. Починаючи з 2008 року в Україні кількість тих, хто ідентифікує себе європейцем, поступово збільшується, попри те, що Україна далека від членства в ЄС у короткостроковій перспективі. Навіть у безвізовому режимі в 2015 році Україні, скоріше за все, відмовлять через нестабільну ситуацію. ЄС висловлює сумніви щодо відкриття кордонів для українців через конфлікт на Донбасі, що не заважає майже половині українців ідентифікувати себе європейцями, послуговуючись виключно географічним критерієм.

Формування єдиної європейської нації було замінено на формування європейської ідентичності, як однієї з ідентичностей в ієрархії належностей. К. Кемаєв називає європейську ідентичність

конструйованою дворівневою політичною реальністю, заснованою на технологіях політики ідентичності. На думку дослідника, політичне значення питання формування загальноєвропейської ідентичності різко зростає для ефективнішої консолідації населення країн-членів ЄС з огляду на те, що євроінтеграційні процеси багато в чому мають формально-інституціональний характер [3]. З цього робимо висновок, що недостатній рівень євроінтеграції в етнополітичній сфері потребує компенсаторної політики формування європейської ідентичності.

Однак в ЄС сформувалася низка держав, що гальмують процес формування європейської ідентичності, так звана група євроскептиків, до якої належать в першу чергу Великобританія та Данія. Євроскептицизмом позначають політичну течію/ідеологію, що поширює негативне ставлення до процесів інтеграції в межах Європейського Союзу. Євроскептики стоять на позиціях підтримки національних держав, їх суверенітету і висловлюють побоювання, що поглиблення інтеграції шкодить суверенітету держав-членів. Найчастіше євроскептики наполягають на виході своїх держав з ЄС. Н. Александрова зауважує, що європейські держави, попри переваги євроінтеграції, вкрай неохоче розлучаються з національними традиціями на користь нових загальноєвропейських стандартів, які сприймаються націями іноді з великим скепсисом як несправжні, надумані [4]. На думку дослідниці, це свідчить про те, що тенденціям формування єдиної європейської ідентичності протистоїть національний консерватизм, прихильність до національної культури, а отже, національної ідентичності. Формування європейської ідентичності сприймається як загроза національній належності та наражається на спротив.

Євроскептицизм має потужний дезінтеграційний потенціал для Європейського Союзу. Розрізняють жорсткий євроскептицизм, що знаходить відображення у політичній опозиції до членства в ЄС, а також до існування Європейського Союзу в принципі, та м'який євроскептицизм, що підтримує функціонування ЄС та членство в ньому, але опозиційно налаштований до конкретної політики ЄС. Самі євроскептики, представники національних політичних сил, опозиційно налаштованих до ЄС, воліють використовувати інші терміни – єврокритики, єврореформісти. Але суть від того не змінюється, рівень довіри громадян до Європейського Союзу останнім часом суттєво знизився. У більшості європейських країн він не перевищує 50 %, згідно з опитуваннями соціологічної групи «Євробарометр». Це обумовлено економічною кризою останніх років. «Ідея солідарної Європи розвалюється, – зазначає Ю. Штайнрук, депутат Європарламенту. – Люди знову починають не довіряти один одному, повертаються до старого

образу ворогів. В історії таке стається не вперше, що політичні екстремісти використовують такі ситуації на свою користь» [5]. Зростання популярності радикальних націоналістичних політичних сил, їх антиєвропейська діяльність і риторика мають суттєвий дестабілізаційний етнополітичний потенціал для ЄС.

Кілька років тому політична еліта Великобританії заявила про можливий вихід країни з ЄС і оголосила про намір провести референдум щодо членства, зважаючи на додаткові фінансові витрати та економічний тиск на країну під час кризи в єврозоні. Прем'єр-міністр Великобританії анонсував проведення такого референдуму наприкінці 2017 року. Згідно з даними опитувань 2015 року, нині більшість британців підтримують вихід з ЄС – 40 %; 37 % – вважають, що країна повинна залишитися членом Євросоюзу. Д. Камерон наголосив: якщо інші країни Євросоюзу погодяться на запропоновану ним реформу ЄС, то він агітуватиме за збереження королівства у складі цього об'єднання [6]. Великобританія вимагає реформування підвалин функціонування ЄС, і головні її вимоги стосуються міграційної політики.

Влада країни обмежує доступ мігрантів з інших країн ЄС до системи виплати допомоги у Великобританії, маючи намір запровадити закон, згідно з яким іноземні-випускники будуть змушені після навчання повертатися на батьківщину і вже там просити робочу візу у Великобританію. У британському уряді не задоволені великим потоком робочої сили з новоприбулих членів ЄС (Румунії, Болгарії, Польщі) і пропонують ввести квоти на низькокваліфікованих мігрантів. Проти цих намірів виступила Німеччина. Канцлер Німеччини наполягає на тому, що для ЄС меншою втратою буде вихід Великобританії, ніж перегляд політики про вільний ринок робочої сили.

Британський експерт В. Кейбл висунув серйозний аргумент, з яким доведеться мати справу навіть прихильникам проєвропейського вектора розвитку країни: «Після того, як єврозона стабілізується, вона цілком може перейти на більш глибокий рівень фіскальної, фінансової та політичної інтеграції, ніж це влаштовує Великобританію» [7]. Йдеться також про глибшу етнополітичну інтеграцію.

Рух мігрантів є серйозним етнополітичним викликом для Європейського Союзу. Окремі країни-члени час від часу намагаються запровадити модель захисту власної нації від притоку мігрантів, що суперечить одному з базових принципів ЄС – вільному руху робочої сили в межах єврозони. В 2014 році обурення Євросоюзу викликав референдум у Швейцарії (яка, до речі, не є членом ЄС) щодо ініціативи обмеження трудової міграції з країн ЄС, підтриманої 50,3 % громадян,

що взяли участь у волевиявленні. Тоді як з 2002 року між Швейцарією та ЄС діє Угода про вільне переміщення громадян, і цей референдум повністю суперечить її принципам. Кількість мігрантів у Швейцарії сягає 25 %, безробіття порівняно з іншими країнами ЄС невисоке (3,5 %), тому праві політичні сили в такий спосіб намагалися захистити національний ринок праці. Швейцарія виявилася неготовою до відкриття ринку робочої сили для країн Східної, а також Південної Європи, які найбільше постраждали від економічної кризи останніх років. «Це розмивання європейської національної ідентичності, яке абсолютно не турбує, а навпаки, вітається в Брюсселі, але турбує європейські нації. І швейцарці першими про це сказали», – вважає Н. Нарочницька [8]. Євросоюз у відповідь пообіцяв переглянути відносини зі Швейцарією.

Також підживлює дезінтеграційні тенденції специфічна інституційна структура Євросоюзу, в якій механізми досягнення консенсусу зрівнюють статуси і повноваження всіх держав-членів. М. Дунай здивована тим, що Європейський Союз все ж показує унікальний приклад успішного розвитку інтеграції без потужного централізованого управління. Дослідниця переконана, що інституції, покликані сприяти досягненню консенсусу при прийнятті рішень в ЄС, не в змозі виконати покладених на них повноважень, адже будь-яка країна може застосувати право вето [9]. Особливо це стосується інтеграції: чим складніше питання, які потребують рішення на користь поглиблення інтеграції, тим складніше досягти компромісу. Прикладом гальмування поглиблення інтеграції став провал проекту Конституції Європейського Союзу, який не змогли схвалити на референдумах про ратифікацію у Франції (травень 2005 року) і Нідерландах (червень 2005 року).

Усе це дає можливість виокремити кілька дезінтеграційних тенденцій. По-перше, подолання економічної кризи та нових викликів, як внутрішньополітичних (зростання частки внутрішніх та зовнішніх мігрантів у країнах ЄС), так і зовнішньополітичних (етнополітична дестабілізація біля східних кордонів ЄС), вимагає тіснішої консолідації країн ЄС, більш високого рівня інтеграції, в тому числі в етнополітичній сфері. Не всі країни до цього готові, тому чинять спротив інтеграційним тенденціям шляхом проведення власної політики, аж до виходу з Євросоюзу. Як би парадоксально це не звучало, але тиск щодо посилення євроінтеграції так само, як і її призупинення, запускає зворотну тенденцію – дезінтеграцію. Глобальна причина дезінтеграційних тенденцій полягає в строкатості, гетерогенності ЄС, що викликано досягненням наднаціональним об'єднанням таких

географічних розмірів, за яких ЄС вже не може ефективно функціонувати як єдине ціле.

Найкраще це припущення продемонструвати на реальному прикладі. Інтереси країн-членів, географічно віддалено розташованих в ЄС, часто суперечать одне одному. Якщо країни Східної та Південної Європи зацікавлені в розширенні доступу своїх громадян до ринків праці інших економічно успішніших держав, то останні, в свою чергу, намагаються закрити ці ринки. Якщо для Польщі, Угорщини, країн Балтії найактуальнішою зовнішньополітичною загрозою є не мігранти, а етнополітична дестабілізація в Україні в силу наближеності подій до їх кордонів, то для країн Західної Європи цей виклик не настільки актуальний. Тому вони не схильні дослухатися до Польщі і країн Балтії і надавати військову допомогу Україні. Таким чином, Євросоюзу не вдається навіть напрацювати злагодженої зовнішньої політики. Тобто дезінтеграційні тенденції покладені в основу функціонування Євросоюзу в нинішньому вигляді, але вони поки що недостатньо інтенсивні й урівноважуються процесами інтеграції. Не випадково І. Бусигіна зауважує, що інтеграція в Європі залишається унікальним, виключно західно-центрально-європейським феноменом, незважаючи на те, що інтеграційні тенденції притаманні не лише Європейському континентові [10].

Розглядаючи особливості процесів етнополітичної дезінтеграції на терені ЄС, неможливо оминати процеси національного самовизначення, які, залежно від точки зору дослідника, можуть визначатися і як сепаратистські рухи. Політичні партії націоналістичного спрямування набувають дедалі більшої політичної ваги в державах ЄС, здобуваючи перемогу на виборах. Наслідком цієї тенденції є інтенсифікація європейської дезінтеграції, ізоляціонізму та сепаратизму. Безумовно, процеси етнополітичної дезінтеграції на європейському просторі не характеризуються такою інтенсивністю та гостротою (зокрема, воєнними діями), як на пострадянському. Протягом 2014 року до невизнаних республік регіону (Придністровської Молдавської Республіки, Республіки Південна Осетія, Республіки Абхазія, Нагірно-Карабаської Республіки) долучилися так звані Донецька Народна Республіка та Луганська Народна Республіка, сформовані на основі частини Донецької та Луганської областей України.

Незважаючи на абсолютно різні передумови етнополітичної дезінтеграції, в 2014 році Євросоюз міг поповнитися новими державами – Шотландією та Каталонією, які вирішили відокремитися від відповідно Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії (Великої Британії) та Королівства Іспанії (Іспанії) внаслідок

референдумів. Шотландська національна партія, що відстоює ідею незалежності, почала реалізовувати її 5 років тому: Біла книга пропонуваного закону, яка встановила чотири можливих варіанти голосування, була опублікована 30 листопада 2009 року. Здобувши більшість місць у парламенті Шотландії, Шотландська національна партія почала втілювати ініціативу в життя. Це прагнення до деволуції не слід характеризувати як сепаратистське, адже процедура проведення референдуму в Шотландії була погоджена з Лондоном: 15 жовтня 2012 року прем'єр-міністр Великобританії та перший міністр регіонального уряду Шотландії підписали угоду, що визначила порядок проведення референдуму про незалежність Шотландії восени 2014 року.

Слід зазначити, що Біла книга шотландського уряду під назвою «Майбутнє Шотландії» головною метою майбутньої держави означувала членство в ЄС. Шотландія сподівалася на автоматичне продовження членства в Євросоюзі, однак колишній президент Єврокомісії Ж. Барозу уточнив, що у випадку здобуття незалежності Шотландії доведеться подавати заявку на членство й отримати схвалення всіх країн ЄС, що вельми проблематично [11]. Раніше Суд Європейського Союзу (Європейський Суд справедливості) постановив, що існує лише один спосіб набуття членства в ЄС, закріплений у ст. 49 Маастрихтського договору (Договору про утворення Європейського Союзу). Факт перебування новоствореної держави у ЄС як складової держави-члена не означає, що вона повністю відповідає усім вимогам, – підкреслює О. Стойко [12]. А це вказує на необхідність проходження процедури євроінтеграції новоствореної держави внаслідок дезінтеграції якоїсь із держав ЄС з нуля. Втім, як слушно зауважують дослідники, специфіка функціонування Європейського Союзу як наднаціонального об'єднання, що надає державам Європи суттєві економічні переваги, накладає певні обмеження на цілі та особливості національно-визвольних/сепаратистських рухів у Європі [13].

Незважаючи на загрози, дезінтеграційний процес відбувався цілком мирно і цивілізовано. Прем'єр-міністр Великобританії заявив, що ця країна може припинити своє існування як єдина держава за підсумками референдуму, закликавши шотландців не розривати Великобританію на частини [14]. Під час референдуму виборці повинні були дати відповідь на одне питання: «Чи повинна Шотландія бути незалежною країною?». За результатами голосування проти незалежності висловилися (55,3 %), за незалежність – (44,7 %). Перший міністр регіонального уряду Шотландії, ініціатор референдуму, представник Шотландської національної партії визнав поразку свого політичного курсу і привітав демократичний вибір шотландського

народу. Водночас А. Салмонд подав у відставку, підкреслюючи, що мрія про незалежність Шотландії не вмере ніколи [15]. Прем'єр-міністр Великобританії пообіцяв Шотландії, яка залишилася у складі Великобританії, суттєве розширення повноважень.

Коментуючи референдум та його результати, експерти зауважили, що Великобританія витримала тест на демократію – цивілізовано, без повстань та застосуванні зброї. Б. Кендал вважає головним доказом демократичності той факт, що Лондон дозволив шотландцям провести референдум, який загрожував цілісності держави [16]. Єврочиновники не поділяють оптимізму експертів. Зокрема, прем'єр-міністр Іспанії вважає, що референдуми щодо незалежності Шотландії або іспанської Каталонії шкодять європейській інтеграції, оскільки такі дезінтеграційні процеси призводять до економічного падіння. Втім прихильники незалежності Каталонії привітали референдум у Шотландії і висловили намір провести аналогічне волевиявлення, скориставшись демократичним прецедентом, що фактично трансформує прояв сепаратизму в мирний процес дезінтеграції поліетнічної держави.

У 2009 – 2010 роках у Каталонії вже проводилися консультативні референдуми, на яких підтримали незалежність автономії понад 90 % виборців. У січні 2013 року парламент Каталонії ухвалив Декларацію про суверенітет Каталонії, яка передбачала право на самовизначення регіону в межах демократичної процедури, однак Конституційний суд Іспанії призупинив дію цього документа. Наприкінці 2013 року головні політичні сили автономії вирішили реалізувати цю процедуру, погодивши між собою терміни проведення референдуму про незалежність Каталонії (9 листопада 2014 року) та формулювання питань, які мають бути на нього винесені. Виборці мали відповісти на два питання: «Чи хочете ви, щоб Каталонія стала державою?» й у випадку ствердної відповіді: «Чи хочете ви, щоб ця держава стала незалежною?».

Однак влада Іспанія заблокувала процес дезінтеграції, не дозволивши виходу Каталонії зі складу Іспанії в демократичний спосіб. Конституційний суд Іспанії визнав положення постанови Женералітету (парламенту) Каталонії про проведення референдуму неконституційним. 9 листопада 2014 року в Каталонії було проведено консультативне опитування щодо унезалежнення автономії, яке не має юридичної сили. Але той факт, що 80,76 % учасників опитування висловилися на підтримку формування на базі автономії незалежної держави Каталонія, стане черговим важелем тиску на Мадрид. На відміну від Великобританії Іспанія не пройшла тесту на демократичність, трактуючи право на самовизначення каталонців як прояв сепаратизму.

Отже, логіка перебігу етнополітичних процесів вказує на те, що будь-яка етнополітична інтеграція має кілька шляхів розвитку: 1) поглиблення інтеграції; 2) дезінтеграція. Іншими словами, еволюціонувати етнополітичне наддержавне утворення може лише за рахунок поглиблення інтеграції, інакше приречене на розпад та дезінтеграцію. І ЄС не є винятком. У випадку складної, багаторівневої, гетерогенної етнополітичної наддержавної системи, якою, без сумніву, є Європейський Союз, спостерігається тимчасовий взаємний баланс інтеграційних та дезінтеграційних тенденцій. Європейська інтеграція загальмувалася, виклики економічної кризи та проблеми новоприбулих і економічно вразливіших членів ЄС, які не мають наміру вирішувати своїм коштом більш розвинені члени ЄС, ставлять під питання поглиблення процесу євроінтеграції. Ці фактори створюють сприятливе середовище для поширення дезінтеграційних тенденцій.

Бібліографічний список:

1. Картунов О. В. Вступ до етнополітології : підручник / О. В. Картунов. – К. : Ін-т економіки, управління та господарського права, 1999. – С. 216.
2. Чи вважаєте ви себе європейцем?: соціологічне опитування [Електронний ресурс] / Центр Разумкова. – Режим доступу : http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=894.
3. Кемаев К. М. Процесс формирования общеевропейской идентичности: политика валютно-финансового регулирования, механизмы политико-экономической трансформации, технологии стратегического моделирования: автореф. дис. ... канд. полит. наук / К. М. Кемаев. – Нижний Новгород, 2007. – С.5.
4. Александрова Н. В. К вопросу о формировании европейской идентичности / Н. В. Александрова // ПОЛИТЭКС. – 2008. – № 3. – С. 274.
5. Криза поширює вірус євроскептицизму [Електронний ресурс] / Deutsche Welle. – Режим доступу : <http://www.dw.de/криза-поширює-вірус-євроскептицизму/a-16776050>.
6. Великобританія поставила ультиматум ЄС: або реформи, або вихід [Електронний ресурс] / Кореспондент. – Режим доступу : <http://ua.korrespondent.net/world/3486616-velykobrytaniia-postavyla-ultymatum-yes-abo-reformy-abo-vykhid>.
7. Cable V. European Union: if the 'outs' get their way, we'll end up like Ukraine / V. Cable // The Guardian. – 2013. – 16. 04.
8. Евросоюз возмущен итогами референдума в Швейцарии [Електронний ресурс] / ТВ Центр-Москва. – Режим доступу : <http://www.tvc.ru/news/show/id/31634>.

9. Дунай М. А. Дезінтеграційні процеси в ЄС та майбутнє європейської інтеграції / М. А. Дунай // Міжнародні відносини і туризм: сучасність та ретроспектива. – 2013. – Вип. 3. – С. 168.
10. Бусыгина И. Асимметричная интеграция в Евросоюзе / И. Бусыгина // Международные процессы. – 2012. – № 2 (29). – С. 11.
11. Референдум: Шотландия решила остаться в составе Британии [Електронний ресурс] / BBC. – Режим доступу : http://www.bbc.co.uk/russian/uk/2014/09/140919_scotland_wrap_up.
12. Стойко О.М. Вплив європейської інтеграції на сепаратистські рухи в країнах Європи / О.М. Стойко // Держава і право. – 2014. – Вип. 65. – С. 375.
13. Політико-правові механізми запобігання сепаратизму в демократичному суспільстві: наукова записка / кер. авт. кол. Кресіна І.О. – К. : Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2014. – С. 33.
14. Референдум: Шотландия решила остаться в составе Британии [Електронний ресурс] / BBC. – Режим доступу : http://www.bbc.co.uk/russian/uk/2014/09/140919_scotland_wrap_up.
15. Перший міністр Шотландії пішов у відставку після невдалого референдуму про незалежність [Електронний ресурс] / УНІАН. – Режим доступу : <http://www.unian.ua/world/987166-pershiy-ministr-shotlandiji-pishov-u-vidstavku-pislya-nevdalogo-referendumu-pro-nezaleznist.html#ad-image-0>.
16. Референдум: Шотландия решила остаться в составе Британии [Електронний ресурс] / BBC. – Режим доступу : http://www.bbc.co.uk/russian/uk/2014/09/140919_scotland_wrap_up

В статье изучаются основные тенденции этнополитической дезинтеграции в европейском пространстве (евроскептицизм, сепаратистские движения, референдумы о независимости Шотландии и Каталонии). Автор приходит к выводу, что в Европейском Союзе в настоящее время наблюдается временный баланс интеграционных и дезинтеграционных тенденций. Вызовы, стоящие перед ЕС (преодоление противоречий, формирование единой миграционной, внешней, экономической политики), тормозят процесс углубления интеграции и создают благоприятную среду для распространения дезинтеграционных тенденций.

The article examines the main trends of ethno-political disintegration in Europe (euro-scepticism, separatist movements, referendums on independence in Scotland and Catalonia). The author concludes that there is the temporal balance of integration and disintegration trends in EU. The challenges EU is facing (overcoming the contradictions and the development of a single migration, foreign and economic policy), inhibit the process of integration deepening and create a favorable environment for the spread of disintegration tendencies.